

לגעת בכאב

מרים עקביא

אני מרגישה הקלה וטוב לי על הלב, שעכשיו – שלא כמו בעבר – רוצים לדעת על תקופת השואה, ומנסים להבין. בטרם אתחיל, אני מבקשת לצטט שורה אחת מיצירתה של המשוררת רחל: "רק על עצמי לספר ידעתי."

נולדתי בעיר קרקוב, שבעיני היא היפה בערי פולין, במשפחה נפלאה, מבוססת כלכלית. הייתי הילדה השלישית והאחרונה של הורי הצעירים. הייתי אהובה על כולם ואפילו קצת... מפונקת. דירתנו היתה יפה. תמונות פרי מכחולם של ציירים יהודים ופולנים קישטו את קירותיה. אחותי למדה בבית הספר העברי – גאוות הקהילה היהודית בקרקוב – ואחרי הצהריים למדה נגינה בפסנתר וצרפתית, אצל מורים פרטיים. אחי למד בבית ספר פולני, ובשעות אחר הצהריים למד ב"חדר". בחופשות הקיץ היינו נוסעים לחודשיים, עם אמא ועם עוזרת הבית, למקומות נופש מקסימים, שם שחינו בנהרות וטיילנו ביערות, טיפסנו על הרים, ובחופשות החורף היינו נוסעים להרים מושלגים, לסקי.

הקיץ של שנת 1939 היה קיץ של אושר. היינו במקום נופש, בדירה כפרית שלא היו בה טלפון או רדיו. לפתע הגיע מברק מאבא, שבו ציווה עלינו לחזור מיד לקרקוב, **כי יש גיוס כללי של הצבא (צבא פולין) וכנראה עומדת לפרוץ מלחמה**. בתחנת הרכבת כבר היתה בהלה, שררה שם צפיפות, ראינו חיילים מגויסים. כשהגענו לקרקוב כבר היינו עייפים. אבא חיכה לנו על הרציף והיה ויכוח בין אבא לאמא, האם לחזור הביתה, או אולי לעבור לרכבת אחרת ולהמשיך ל...ארץ ישראל. לבסוף חזרנו הביתה, ואחר כך כבר היה מאוחר מכדי לשנות את ההחלטה. פצצות נפלו על קרקוב, על דירתנו היפה, וצבא הכובש הגרמני התקדם מהר. אני זוכרת אותם צועדים בסך, בטוחים בעצמם ושאננים וכובשים את העיר. מיד

התחילו גזירות ורדיפות, אך התנחמנו בהנחה שתהיה זאת מלחמת בזק, שהרי אנגליה וצרפת ואמריקה הן בעלות בריתה של פולין ומחויבות לשלמותה.

אך העולם שתק גם כשהתחילו הגזירות והרדיפות. כל רכושנו הוחרם, וזרקו אותנו מדירתנו. על ילדים יהודים אסרו להמשיך ללמוד. אני זוכרת איך עזבתי את כיתתי, כיתה ה', ואיש לא מחה.

בשנת 1941 ציוו עלינו לעבור לגטו, שחומותיו הוקמו כמעט בן לילה. עברנו עם קומץ מיטלטלים לחיות בצפיפות, בין החומות. ניחמנו את עצמנו שבין היהודים, בין בני עמנו, איכשהו נסתדר.

בתחילה אנו, הצעירים, קצת למדנו, קראנו, ניסינו לחיות חיים נורמליים. וכל אותו הזמן גזירה רדפה גזירה: למסור רכוש, למסור פרוות (בחורף האירופי), בנות צעירות נלקחו לרופאים גרמנים ואלה ביצעו בהן בדיקות משפילות כדי להוכיח את "נחיתות הגזע".

בקיץ 1942 התחילו האקציות. המוני יהודי קרקוב והסביבה גורשו למקום לא ידוע. הגרמנים הפיצו שקרים, כאילו מעבירים אותם למקום אחר לעבודה. המונים יצאו, גם הדודים שלי עם ילדיהם ה"גדולים", בן 11 ובן 12, ואצלנו השאירו את הקטנים: ילד בן 7, ילד בן 6 וילדה בת 5, עד שיסתדרו במקום החדש...

אני כבר הייתי בת 14 וטיפלתי בילדים האלה. אחרי האקציה הוקטן הגטו ומאלה שיצאו, לא הגיעה שום ידיעה, שום רמז. אנשי המחתרת בגטו קרקוב פיזרו כרזות ובהן הזהירו, ביקשו לא להאמין לגרמנים ולעוזריהם: **מתחוללת השמדה. הגרמנים החליטו להשמיד את כל היהודים וכבר התחילו בהמתות המוניות, שקוראים להן "הפתרון הסופי". ידנו קצרה מלהושיע. ינסה כל איש ואיש לעזור לעצמו...** כך, פחות או יותר כתבו אנשי המחתרת.

אבי הנפלא נשבר ורצה לשלוח יד בנפשו. להתאבד יחד איתנו. ושוב אמא התנגדה. הפעם ביקשה שננסה להינצל... שנמשיך...

אבא השיג לאחי הגדול בן ה-17 ולי, ה"עצמאית" בת ה-14, תעודות אריות מזויפות, ושלח אותנו לעיר אחרת, ללבוב. שם, ללא קורת גג, ברחוב העוין והקר, היה נורא. אחי האהוב נתפס. לא היה שום קושי להוכיח את יהדותו. ניסיתי להציל אותו, אך לשווא. התקוות שתלו בנו הורינו, שנצליח להוציא את המשפחה מן הגטו אחד אחד ולסדר את הילדים במקום מבטחים כלשהו, נכזבו. שליחותנו נכשלה. לאחר שאחי נתפס חזרתי לגטו בקרקוב. הוצאתי את הילדים "שלי" מבית היתומים. הם שרצו כינים והיו מורעבים. ניקיתי את ראשיהם, האכלתי אותם, השקעתי את עצמי בטיפול בהם.

במרס 1943 הגיע יום חיסול הגטו, יום של גיהנום. רק "כשירים לעבודה" הורשו לצאת למחנה פלאשוב. הם סודרו בחמישיות, וגורשו תוך צעקות, דחיפות ויריות. דם נשפך ברחובות. אני עם שלושת הילדים נהדפנו מכל צד. קרעו ממני את הילדים. שוב שיקרו ואמרו שהילדים יבואו למחרת, שגם הילדים יעבדו בשביל הגרמנים...

הגעתי למחנה פלאשוב בין האחרונים ה"כשירים לעבודה". כולם המתינו לבואם של הילדים. למחרת הגיעו למחנה משאיות מלאות ילדים, כ-500 ילדים מגטו קרקוב. נצטוונו לעמוד במסדר ולהביט. הילדים ירדו מהמשאיות ו...נורו, כולם, לנגד עינינו.

במחנה פלאשוב הפרידו בין גברים לנשים. לשנו מאות נשים בצריף אחד, עבדנו כעבדים. יום אחד שמענו שהחזית מתקרבת. הצבא הרוסי הגיע לפאתי העיר. חשבנו שניצלנו. ואז הגיעו הרכבות – קרונות לבהמות – ודחסו אותנו לתוכם. אבא נשלח למְטְהָאוֹן ומאז לא ראיתי אותו, ואנו – אמא, אחותי ואני – נשלחנו לאושוויץ. היה נורא. סלקציות, צעידה בעירום לעיני הקצינים המצוחצחים... לא הספיקו לשרוף את כולנו. כשהתקרבו הרוסים גירשו אותנו במצעד המוות לתוך גרמניה. הגענו עד בְּרֶגֶן-בְּלֶזֶן. כאן כבר היינו חיים ומתים ביחד. אמא היפה שלנו נשארה שם. ויום אחד התבשרנו: "נגמרה המלחמה."

רציתי לנקום, אבל לא היה לי הכוח. בכלל לא היה לי כוח להמשיך. שקלתי 25 ק"ג. אבל הגרמנים המובסים שהוציאו אותי מערימת המתים, אמרו, לא ידענו שום דבר, גם אנחנו סבלנו במלחמה... פחדתי שעוד עלולים להאמין להם. הבנתי שאני חייבת להתחזק – כדי להעיד. הנשק היחיד שלי היו המילים. בבית החולים בשבדיה, לשם הועברתי, התחלתי לכתוב. אחרי בית החולים שהיתי במקום ששמו מיקלֶבֶי. שם התחלתי ללמוד עברית ומשם עליתי לארץ ישראל, בעליית הנוער.

ספרי

ספרי הראשון היה **נעורים בשלכת**. כתבתי אותו בקדחתנות, בלילות, אחרי העבודה ואחרי שסיימתי לטפל בבנותי, בשנת 1975. זהו סיפורו של חודש אחד בחייהם של נער (אחי) ונערה (אני), בעיר זרה בזמן המלחמה. כתבתי אותו בגוף ראשון, מפי הנער, ושלחתי ל"יד ושם". תשובתם אז היתה שלילית, בנימוק שזה איננו תיעוד, "זו ספרות". אחר כך השתנתה המדיניות של "יד ושם", ואז כבר הודפס הספר בהוצאתם, בסדרה לנוער. אלי ויזל קדם הקדמה לספר.

נעורים בשלכת יצא מאז בשבע מהדורות וזיכה אותי בפרס דְבוֹז'צְקִי של "יד ושם". הוא תורגם לשפות רבות וראה אור בגרמנית, בפולנית, בשבדית, בהולנדית, בהונגרית, באנגלית, וגם ברוסית. "עדות שהיא אמנות," כתבה הביקורת.

ספרי השני הוא קובץ הסיפורים **המחיר**, שיצא לאור בספריית פועלים. גם הספר הזה ראה אור בכמה מהדורות ובכמה שפות. זהו קובץ סיפורים על ניצולי השואה שמצאו בית בישראל. גורלם של יחידים מתרקם על רקע אירועי התקופה ובצל הזיכרונות. גיבורי הסיפורים מנסים להשתלב בחיים המתהווים בארץ – ובה בעת משמרים את זהותם הקודמת. אלה סיפורי מסגרת ריאליסטיים שמנסים לתעד את מציאות העבר והווה, ומשלבים בתוכם קטעי בדיון בסיפורים יש הרבה יסודות אוטוביוגרפיים, משם

ומכאן. אחד מסיפורי הקובץ, "נלי", תורגם לסינית ומופיע באנתולוגיה סינית.

הספר השלישי הוא רומן לבני נעורים: **גליה ומיקלוש: ניתוק יחסים**. הוא יצא לאור בספרית פועלים, בסדרה לנוער. העלילה מתרחשת בבודפשט, בירת הונגריה, שם שירתנו בשגרירות ישראל לפני מלחמת ששת הימים, וחוונו את ניתוק היחסים בין הגוש הקומוניסטי למדינת ישראל. זהו סיפור על אהבה ראשונה בין נערה ישראלית ונער יהודי-הונגרי, על רקע האירועים ההיסטוריים. "אהבה ופוליטיקה", כפי שנכתב באחת הביקורות. על פי הספר הזה הפיקה הטלוויזיה הישראלית בתוכנית "מה שנקרא" סרט עלילתי לנוער.

הספר הרביעי הוא **כרמי שלי**. זוהי סאגה משפחתית – שלושה דורות של משפחה יהודית בקרקוב, בירתה הקדומה של פולין. את כתיבת הספר הזה סיימתי רק לאחר שהתאפשר לי לסיים באוניברסיטת תל אביב קורס מיוחד בתולדות יהודי פולין. הידע של העובדות ההיסטוריות היה נחוץ לי לעיבוד העלילה, שרוב גיבוריה הם בני המשפחה שלי, משפחה שברובה נעלמה בשואה. הוצאת דביר הוציאה את הספר בכמה מהדורות. הספר ראה אור בפולין, בצרפת, ובשנת 2006 גם באנגליה. בזמנו המליץ שר החינוך, זבולון המר ז"ל, שהספר **כרמי שלי** יהיה ספר חובה בבתי הספר התיכוניים.

ספר נוסף הוא **הדרך האחרת, סיפורה של קבוצה**, שיצא לאור בהוצאת ידיעות אחרונות. הספר מבוסס על סיפורים אמיתיים של כעשרים נשים וגברים, שבתופת של מלחמת העולם השנייה, בהיותם חברי תנועת הנוער הציוני עקיבא, בחרו ב"דרך האחרת"; הם התפזרו באירופה כלא יהודים, שמרו על הקשר ביניהם, ולבסוף הגיעו לארץ ישראל.

ספרים נוספים שכתבתי הם: **הרפתקה באוטובוס**, שיצא לאור בהוצאת דביר, כולל סיפורים לילדים בכיתות הראשונות של בית הספר היסודי. גם בסיפורים האלה יש מוטיבים אוטוביוגרפיים, מעובדים וכתובים כבדיון. אלה הם סיפורים על ילדים בארצות שונות, בגלויות שונות; **אהבה מרחוק** – ספר משפחתי, כולו בחרוזים, מלווה תמונות, שמיועד לבני המשפחה שלי, אך לא רק... הוא כמו אלבום תמונות, כמו כרוניקה בחרוזים; **בארצו של יאנוש קורצ'אק**, שראה אור בשנת 2006 בהוצאת כרמל וכולל רשמי מסע לפולין עוד בזמן המשטר הקומוניסטי, עם אנשי אגודת קורצ'אק הישראלים, כשהוענק לי שם הפרס הספרותי SEC של המכון האירופי לתרבות, ומנסיעה לגרמניה, שם הוענק לי פרס על שם יאנוש קורצ'אק. בנוסף לשתי הרשימות הללו יש בספר עוד סיפורים נוספים כמו "קופסת הכסף של מרגוט", "קופסת הכסף שלי" (שתי גרסאות שונות, שני סיפורים שמנציחים אירוע אמיתי), "שחורה ונאוה", ועוד.

הספר **חיי וספרי בצל השואה** ראה אור בהוצאת גוונים בשנת 2006. ארבעת מדורי הספר הזה משקפים את חיי, את מעשי ואת יצירתי, כשצל השואה מעיב על כולם. יש כאן רשימות אוטוביוגרפיות מתקופות שונות בחיי בארץ, בקיבוץ ובעיר, בשליחויות – בהונגריה ובשוודיה, ורשמים מביקורי בפולין. יש בו גם סיפורים שהופיעו בעבר **במאזנים** ובכתבי עת ספרותיים אחרים, כמו למשל הסיפור "בית חולים בעמק" על פגישה עם פניה ברגשטיין.

עסקתי גם בתרגום, ותרגמתי מפולנית לעברית את ספרו של הרוקח תדאוש פנקייביץ', הפולני היחיד שהיה איתנו בגטו. הספר **בית מרקחת בנטו קרקוב** ראה אור בהוצאת יד ושם.

גם מעברית לפולנית תרגמתי לא מעט סיפורים ומסות ספרותיות של סופרים ישראלים. כולם ראו אור בכתבי-עת ספרותיים בפולין. פרס ראש הממשלה הוענק לי בידי יצחק רבין.

עד כאן פחות או יותר דברים על עבודתי הספרותית. כל השנים הייתי פעילה גם בדברים אחרים, בטיפול בחולים ובקליטת עולים; קיבלתי את אות יקירת העיר תל-אביב-יפו, וכיהנתי בוועדה ב"יד ושם" שמעניקה תואר "חסיד אומות העולם" ללא-יהודים, אשר חירפו את נפשם כדי להציל יהודים בלי לבקש תמורה. במסגרת "ישראל ועמים" עמדתי בראש האגודה לקשרי תרבות וידידות ישראל-פולין.